

поставленого питання під іншим кутом зору, тобто через обмеження споживання. К. Кононенко влучно підкреслює, що «цей визиск стає головним джерелом індустріалізації» [7, с. 252].

К. Кононенко, розглядаючи виступ Сталіна на зборах виборців Москви 9 лютого 1946 року, підкреслює певні моменти його доповіді, з якими цілком не погоджується. «Советським людям довелося багато в чому відмовляти собі, щоб підняти на своїх плечах величезні завдання індустріальної перебудови нашої батьківщини», але ж, як зазначає Кононенко, народ не з власної волі відмовлявся від власного добробуту, але йому відмовляла влада у нормальних умовах існування. Сталін, говорячи про шлях розбудови промислової індустрії, наголошував на тому, що пограбування колоній не мало місця в радянській індустріалізації. На противагу цьому К. Кононенко пише, що, навпаки, «це відіграло вирішальну роль в тому, і особливо в стосунках з Україною, як з найбільшою колонією» [7, с. 252-253].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, економісти української діаспори у своїх працях досить ґрунтовно досліджували роль та місце України в господарській системі Радянського Союзу. Вони були співзвучні в тому, що владна верхівка, яка була сконцентрована в Москві, намагалася усіма методами отримати з українських земель як можна більше продукції, а головним чином сільськогосподарської та вугільно-паливної для розбудови власного промислового комплексу, що призводило до штучного голоду, виснаження природних ресурсів тощо, що віддаляло економіку України все далі від високо-розвинених держав Європи та світу. І, як зазначає ще один дослідник цієї проблеми Д. Соловей: «коли

б Україна була самостійна і ні від кого незалежна держава; коли б її уряд був дійсно обраний українським народом, а не призначений з Москви; коли б той уряд мав змогу самостійно розпоряджатися харчовими запасами своєї країни; коли б він міг диспонувати грошовими і усіма іншими матеріальними вартостями, що їх випродукував український народ; коли б він мав змогу в той чи інший спосіб безпосередньо здобувати за кордоном харчові продукти і харчову допомогу для свого народу – він міг би не допустити до велетенського розгортання тієї трагедії, яка сталася» [8, с. 8].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко О. Індустріалізація / О. Бойко // Довідник з історії України. За ред. І. Підкови, Р. Шуста. – Київ, 2001. – 124 с.
2. Кульчицький С. Україна між двома світовими війнами (1921–1939) / С. Кульчицький. – Київ, 1999. – 336 с.
3. Небрат В. Дослідження фінансових механізмів радянської індустріалізації в українській економічній літературі / В. Небрат, Н. Горін // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 4(37). – С. 112-123.
4. Садовський В. Проблема індустріалізації в народному господарстві УРСР / В. Садовський // Записки УГА, 1929. – Т. 2. – С. 117-142.
5. Винар Б. Українська промисловість: Студія Советського Колоніалізму [Текст] / Б. Винар; вступ ст. В. Тимошенка. – Париж – Нью-Йорк – Мюнхен: Перша укр. друк. у Франції, 1964. – 397 с.
6. Кононенко К. Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1917–1960 / Серія: Монографії. – Ч. 1. – Мюнхен: УТГІ, 1965. – 535 с.
7. Кононенко К. Колоніальний визиск – основа советської індустріалізації [Текст] / К. Кононенко. – Нью-Йорк: Пролог. – 29 с.
8. Соловей Д. Голод у системі колоніального панування ЦК КПСС в Україні / Д. Соловей // Український збірник. – Мюнхен. – 1959. – Кн. 15. – С. 3-63.

УДК 33.330.88

Шумаєва М.І.

аспірант кафедри економічної кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ КЛАСИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто основні концепції та положення теорій інформаційного суспільства провідних класиків постіндустріальної епохи. Висвітлено хронологію становлення, основні характеристики та специфікації постіндустріального суспільства. Запропоновано нове визначення поняття «інформаційне суспільство», яке відповідає сьогоденним реаліям.

Ключові слова: постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство, класичні концепції інформаційного суспільства, становлення інформаційного суспільства.

Шумаєва М.І. АНАЛИЗ КЛАССИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье рассмотрены основные концепции и содержание теории информационного общества ведущих классиков постиндустриального общества. Освещены хронология становления, основные характеристики и спецификации постиндустриального общества. Составлено новое обозначение термина «информационное общество», которое соотносится с сегодняшними реалиями развития информации в мире.

Ключевые слова: постиндустриальное общество, информационное общество, концепции информационного общества, становление информационного общества.

Shumaieva M.I. ANALYSIS OF THE CLASSICAL CONCEPT OF INFORMATION SOCIETY

The article reviews main concepts and content of information society theory. The chronology of formation, main characteristics and specifications of information society are examined. The term «information society» is formed, which corresponds to modern realities of information in the world.

Keywords: postindustrial society, information society, concepts of the information society, formation of information society.

Постановка проблеми. Постіндустріальна технологічна ера XXI століття передбачає формування нового вектора розбудови інформаційного суспільства. Розвиток інформаційного суспільства забезпечує консолідацію людського інтелекту та необмежений доступ до інформації, тим самим зменшуючи цифровий розрив між різними суб'єктами соціуму. Становлення інформаційного суспільства справляє різний вплив на формування взаємовідносин між різними групами осіб з огляду на новітні технології обміну інформацією, застосування інтернет-технологій та телекомунікаційного зв'язку. Діяльність підприємств також стала диктуватися стандартами Інтернету та використанням інформаційних технологій для утримання належного рівня конкурентоспроможності на ринку.

Становлення інформаційного суспільства як теоретичної концепції постіндустріального суспільства почалося ще з 1960-х років і набуло свого розвитку в 1970–1990-х роках. Кожна теорія інформаційного суспільства доповнює одну одну та конкретизує свою увагу на функції наукового пізнання. Але з плином часу та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) визначення поняття «інформаційне суспільство» змінюється та набуває ширшого значення. Тому проведення дослідження щодо визначення поняття «інформаційного суспільства», яке відповідає сьогоденним реаліям, зумовлене глобальними змінами в суспільному устрої та швидким поширенням глобального науково-технічного прогресу, є важливим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одними з перших у своїх працях підняли питання ролі інформації та знань у житті суспільства австрійсько-американський економіст Ф. Махлуп [5] та японський вчений Т. Умесао. Концепції формування інформаційного суспільства були присвячені численні наукові публікації провідних економістів, філософів та соціологів, таких як Д. Белл [1, 2], Т. Стоуньєр [6], А. Турен, У. Драйзен, А. Тоффлер [7], Й. Масуда [10], М. Кастельс [3], Дж. Стігліц, А. Чухно [9], А. Маслов [4] та інших. У своїх роботах автори досліджують, аналізують та формують своє бачення інформаційного суспільства як складову частину теорії постіндустріального суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних концепцій, характеристик та рис інформаційного суспільства, визначення нового змісту поняття «інформаційне суспільство», яке відповідає сьогоденним реаліям життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 1940–1950-х роках англійський економіст Колін Кларк у своїх роботах «Економіка у 1960 році» та «Умови економічного прогресу» виклав трьохсекторну структуру господарства. До первинного сектору відносяться усі галузі добувної промисловості та сільського господарства. До вторинного – галузі обробної промисловості та будівництва, до третинного – сектор послуг. Саме дана модель є основою всіх подальших досліджень і теорій становлення постіндустріального інформаційного суспільства. Адже в концепції постіндустріального суспільства все суспільне виробництво поділяється на три частини: сільське господарство, промисловість та сфера послуг.

Під впливом інформаційно-технологічної революції, яка пов'язана з швидким процесом розвитку постіндустріального суспільства, у найбільш розвинутих країнах відбулася зміна галузевої структури виробництва та соціальної структури суспільства. Це призвело до майже одночасного формування теорії інформацій-

ного суспільства при ще більшому підкресленні значущості факторів наукового знання та технологічного прогресу. У сучасній економічній думці існує велика кількість теорій та поглядів на інформаційне суспільство. Виділяють певну класифікацію для їх обґрунтування та структурування. На рисунку 1 показано хронологію становлення інформаційного суспільства як розвитку постіндустріального.

Фріц Махлуп у своїй праці «Економіка інформації та людського капіталу» ще у 60-х роках зробив акцент на фактор розподілу інформації в середовищі національного господарства у розвинутих країнах. Автор першим запровадив термін «інформаційне суспільство» і паралельно у Японії дане поняття ввів Т. Умесао. У своїй роботі «Виробництво і розподіл знань у Сполучених Штатах» [5] Ф. Махлуп ввів поняття «індустрія знань», яке складається з декількох компонентів: освіта і знання, наукові дослідження, засоби масової інформації, інформаційні технології та інформаційні послуги. На основі своїх досліджень автор виявив високий темп зростання «індустрії знань», яка протягом 60-70-х років зростає від 30% до 46% валового національного продукту США.

Розвиток постіндустріального суспільства	1960-70-ті роки	Формування і розвиток теорії постіндустріального суспільства (Ф. Махлуп, Т. Умесао, М. Порат, А. Турен, Ж. Фурасье)
	1970-80-ті роки	Розвиток положень теорії постіндустріального суспільства та формування основ трансформації суспільства (Д. Белл, М. Кастельс, З. Бжезинський)
	1980-90-ті роки	Розквіт теорії інформаційного суспільства (Е. Тоффлер, Т. Стоуньєр, Й. Масуда, Ф. Вебстер)

Рис. 1. Розвиток інформаційного суспільства

Трохи згодом американський соціолог Деніел Белл у своїх роботах «Грядуще постіндустріальне суспільство» [1] та «Соціальні рамки інформаційного суспільства» [2] робив акцент на тому, що індустриальний сектор втрачає провідну роль, а знання та інформація стають стратегічними ресурсами і агентом трансформації постіндустріального суспільства. Він виділяє три аспекти, які необхідні для розуміння телекомунікаційної революції: перехід від індустриального до сервісного суспільства; вирішальне значення кодифікованого теоретичного знання для здійснення технологічних інновацій; перетворення нової «інтелектуальної технології» у ключовий інструмент системного аналізу і теорії прийняття рішень. У 80-х роках, коли Д. Белл став класиком постіндустріального суспільства, він став більше вживати термін «інформаційне суспільство».

Значний внесок у становлення концепції інформаційного суспільства зробив японський професор Йонезі Масуда, президент Інституту інформаційного суспільства. У своїй праці «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» [10] він розглядає розвиток японського суспільства крізь призму

не тільки економічних, а й соціально-політичних факторів. Автор порівнює сьогодення з епохою Відродження, а саме стверджує, що людство вкотре переживає дану епоху. Але головним питанням стане становлення неоренесансу в інформаційну епоху.

Автор виділяє основні характеристики інформаційного суспільства:

- Глобальність. Розширення свідомості людства до космічного рівня, змінення старих територіальних кордонів за рахунок швидкої інформаційно-технологічної революції, оскільки її потенціал є необмеженим і всеосяжним.

- Перехід людства у глобальний інформаційний простір. Інформація має кумулятивну якість, тобто здатність постійного накопичення. Тобто перехід до інформаційного суспільства – це безпрограшний варіант.

Й. Масуда також розробив концепцію «глобального інформаційного простору», де робить акцент на швидкості отримання та розповсюдження інформації, на значенні та цінності часу, на задоволенні будь-яких потреб для власної реалізації.

У той самий час американський соціолог та футуролог Елвін Тоффлер у своїх працях «Третя хвиля» [7], «Передбачення та передумови», «Метаморфози влади» намагався попередити людство про складності, з якими вони зіштовхнуться при неминучому переході до третьої стадії розвитку суспільства. Кризові явища в індустріальній системі, науково-технічна революція, третя хвиля – комп'ютерів (перша хвиля – аграрна цивілізація, друга хвиля – індустріальна цивілізація), все це є неминучим, оскільки людство переходить до нового історичного етапу – суперіндустріального інформаційного суспільства. Концепцією інформаційного суспільства автор вважає виробництво, засноване на знаннях, заміну більшості матеріальних ресурсів інформацією, прискорення змін, перехід до відновлювальних джерел енергії та подолання вад індустріального суспільства.

С. Стоунер, англійський вчений, у своїй праці «Інформаційне багатство: профіль постіндустріальної економіки» [6] зазначив: «Промисловість у новому суспільстві за загальним показником зайнятості й своєї частки в національному продукті поступиться місцем сфері послуг, яка буде представляти собою переважно збір, обробку та різноманітні види надання необхідної інформації».

Британський професор Ф. Вебстер у своїй праці «Теорії інформаційного суспільства» [8] виділяє п'ять типів теорій інформаційного суспільства: технологічні, економічні, пов'язані із сферою зайнятості, просторові або географічні та культурні. Автор вважає, що серед вчених-теоретиків, які займаються проблемами інформаційного суспільства, існує фундаментальний розкол на тих, хто вважають, що ми маємо справу з принципово новим типом суспільства, і тих, хто, дотримуючись ідеї соціальної наступності, стверджують, що процеси інформатизації у раніше встановлених відносинах ще не означають появи нового суспільного укладу.

Ален Турен, французький соціолог, вважав, що інформаційне суспільство слід розглядати за допомогою соціальних та культурних факторів, але не економічних. Постіндустріальне суспільство базується на самоуправлінні та регуляції, на відміну від індустріального суспільства, де держава є головним важелем управління. У своїй праці «Виробництво суспільства» автор підкреслює здатність постіндустріального суспільства до саморегуляції, створення моделей управління, виробництва, споживання, як

наслідок інвестиції у науку та техніку та використання складних телекомунікаційних систем [4].

У 1970–1980-х роках американський економіст Марк Порат у своїх працях, використовуючи кількісні методи, опублікував дані, що ще у 1967 році індустрія знань виробляла 46% ВВП США. Але у вчених з'явилися суперечності, оскільки навіть при використанні методики Ф. Махлупа вони отримували різні результати. При розрахунках та побудові тренду частка ВВП країни, що створюється індустрією знань, залишалася в стагнації. Кількісна змінна, яка використовувалася у розрахунках, дорівнювала співвідношенню професій інтелектуальної праці та традиційних професій. Саме ця змінна повинна була показувати глибину трансформаційних процесів. Результатом неточностей могла стати складність визначення поняття «інтелектуальна праця» при формуванні та визначенні моменту настання нового типу суспільства [10].

Американський політолог, соціолог З. Бжезинський у своїй праці «Між двома епохами. Роль Америки в технотронній ері» визначає нове «технотронне» суспільство, що базується на досягненнях у радіотехніці, телекомунікаційному зв'язку, машинній механіці тощо. Автор пише, що у технотронному суспільстві нова кібернетична техніка замінює взаємодію людини з машинами, зміниться проблематика матеріальної забезпеченості на духовну, людина стане активним членом соціуму.

Американський економіст В. Мартін робить акцент на понятті «комунікація», яка являє ключовий елемент інформаційного суспільства та розглядає п'ять критеріїв інформаційного суспільства: економічний, технологічний, соціальний, політичний, культурний [4].

У Франції відомий економіст і соціолог Жан Фурастьє у своїх роботах «Велика надія ХХ століття», «Історія завтра», «Революція на Западі» зазначав, що технічна революція – це єдине джерело зростання добробуту та суспільного розвитку. Автор поділяє історію людства на два основних етапи: період традиційного суспільства (від неоліту до ХVІІІ століття) та період індустріального суспільства (від ХVІІІ століття до теперішнього часу). Саме джерелом розвитку теперішнього суспільства є технологічний прогрес, який забезпечує підвищення рівня життя, змінення процесів виробництва, вирішення проблем соціальної революції. Ж. Фурастьє та англійський економіст К. Кларк виокремлюють такі сектори суспільного виробництва: первинний (сільське господарство), вторинний (промисловість) і третинний (сфера послуг). Перехід людства між етапами суспільно-економічного розвитку пов'язаний із структурними змінами в економіці, у результаті чого в кожний етап розвитку переважає відповідний сектор суспільного виробництва: доіндустріальне суспільство – сільське господарство, індустріальне суспільство – промисловість, постіндустріальне суспільство – сфера послуг.

М. Кастельс, американський соціолог, вважає, що на зміну індустріальному способу виробництва приходить новий тип людської діяльності, оснований на інформаційно-комунікаційних технологіях, геній інженерії та мікроекономіці. Людство буде переживати інформаційний спосіб розвитку, головними функціями якого будуть обробка та поширення інформації, генерування знань та ефективно використання інформації [3].

На думку американського вченого П. Дракера, сучасне суспільство ще передчасно вважати «суспільством знань», нині йдеться лише про створення еконо-

мічної системи на основі знання (Knowledge Society). Зміна ролі та значення знань, яка розпочалася 250 років тому, трансформувала й економіку, і суспільство загалом. Традиційні фактори виробництва – земля (тобто природні ресурси), робоча сила і капітал – не зникли, але перетворилися на другорядні.

На початку XXI століття розвиток теорій інформаційного суспільства проводиться на основі концепції асиметрії інформації. Нобелівські лауреати Дж. Стігліц, М. Спенс, Дж. Акерлоф досліджували проблематику асиметрії інформації: при укладенні угод та ефекту несприятливого відбору (С. Росса), в теорії фірми (Р. Коуз), в теорії пошуку інформації (Дж. Стігліц).

Промислова революція свого часу проникла в усі сфери життя і набула всесвітніх масштабів за 100 років – із середини XVIII до середини XIX ст. Значних обсягів було досягнуто у продуктивності праці з 1880-го до кінця Другої світової війни. Революція в управлінні продемонструвала вражаючі результати менш ніж за 50 років – з 1945 р. до 1990 р. [9].

Починаючи з другої половини 80-х років велика кількість дослідників почали акцентувати свою увагу на понятті «знання», а не на «інформації». Це стало поштовхом до утворення нової низки термінів, таких як «суспільство знань», «розумне суспільство» тощо. Отже, інформація, знання і науково-технічний прогрес стали основою сучасного постіндустріального суспільства. Якщо розглядати споживання інформації та знань як основного ресурсу інформаційного суспільства, то можна виокремити декілька його специфічних рис:

- людству відкривається, по суті, необмежений ресурс, який не знищується і не зникає і не виходить із сфери споживання, як матеріальні блага;
- використання інформації та знань підвищує самоорганізованість та впорядкованість у суспільстві, на відміну від споживання матеріалів або енергії, що спричиняють забруднення навколишнього середовища;
- інформація є широкодоступним та відкритим ресурсом для усіх верств населення, а інформаційні технології досягли такого рівня, що вони визначають економічний потенціал держав та впливають на поділ праці.

В останній третині XX ст. було зрозуміло, що той технологічний прогрес, який так уважно досліджували постіндустріалісти, дедалі очевидніше втілювався у самостійному існуванні інформації та знань, що набували виключно важливої ролі у виробничому процесі. Галузі, безпосередньо пов'язані з виробництвом і використанням знань (Knowledge industries), вже сформували виробничий комплекс, зростання якого відбувається і нині. Виникла ситуація, коли не сировина, не капітал, а інформація та знання, розум людини, її ідеї та їхня якість вирішальною мірою ви-

значають успіх справи, діяльності підприємств. Інформація і знання дедалі активніше перетворюються на безпосередню продуктивну силу, стають головним фактором сучасного господарства [9].

Узагальнюючи думку більшості дослідників, до істотних характеристик інформаційного суспільства необхідно віднести:

- інформація та знання стають основою економічного прогресу суспільства;
- змінюється професійна структура суспільства;
- відбувається процес прискорення автоматизації всіх сфер виробництва;
- основним суспільним багатством стає знання;
- складна внутрішня система державного регулювання вдається до самоорганізації та удосконалення форм правління;
- відбувається демократизація суспільства;
- формується складний відбір освічених та компетентних фахівців;
- активно розвивається духовна культура суспільства;
- формується комп'ютерна вихованість суспільства та фільтрування необхідної інформації.

З огляду на те, що на сучасному етапі всі країни здійснюють процес інформатизації, треба розуміти, що людство зіштовхнеться із негативними наслідками, такими як:

- збільшення впливу засобів масової інформації та масове маніпулювання;
- складність при забезпеченні якісної та достовірної інформації, фільтрація інформації;
- важкість при адаптуванні до середовища інформаційного суспільства у перехідний період;
- поширення кіберзлочинності.

Розглянуті погляди та теорії інформаційного суспільства доповнюють один одного та концентрують свою увагу на функції наукового пізнання. Вчені та дослідники теорії інформаційного суспільства почали виокремлювати четвертий сектор економіки, який хронологічно слідує за сільським господарством, промисловістю та сектором послуг. Сектор інформації та знання є основою інформаційного суспільства та інформаційної економіки і перекриває домінування капіталу та праці. Це і стало поштовхом до виникнення нового типу економіки – інформаційної економіки, за допомогою якої відбувається прискорення науково-технічного прогресу. На рисунку 2 зображено складові розвитку сьогоденної інформаційної економіки.

Інформаційній економіці притаманні процеси глобалізації, конвергенції, викликані появою глобальної мережі Інтернет, яка об'єднала більшість локальних та національних баз інформаційних ресурсів, що докорінно змінило проведення ділових операцій і перетворило економіку в загальносвітову, в якій від розвитку ІКТ-сектора залежить конкурентоспроможність національних економік.

На основі визначень провідних класиків постіндустріального суспільства та з урахуванням сьогоденних реалій пропонується нове визначення поняття «інформаційне суспільство» як нового етапу соціально-технологічної еволюції суспільства, де інформаційно-комунікаційні технології, сфера знань та інформації, розподілені мережеві інформаційні ресурси створюють єдиний простір для успішного та прогресивного функціонування і розвитку усіх сфер життєдіяльності людства. Поєднання матеріального та духовного чинників у

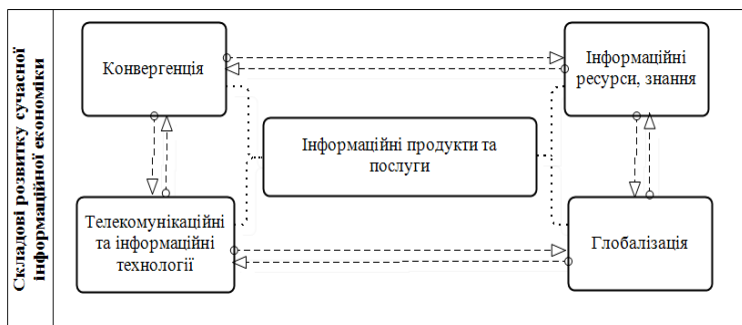

Рис. 2. Складові розвитку сучасної інформаційної економіки

новому інформаційному суспільстві є особливо важливим, оскільки, з одного боку, інформаційно-телекомунікаційні технології збільшують матеріальні можливості за рахунок комп'ютерних програм, інноваційних технологій, соціальних мереж, а з іншого боку, надають можливість внутрішнього розвитку та міжособистісних відносин за допомогою тих самих комп'ютерних програм, інноваційних технологій, соціальних мереж.

Висновки з проведеного дослідження. Аналізуючи теорії інформаційного суспільства провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, доречно виокремити такі риси інформаційного суспільства:

- **Інноваційність.** Інформація отримує статус вагомого економічного ресурсу, який забезпечує ефективність, інноваційний розвиток та конкурентоспроможність різних сфер діяльності людини в результаті вибухового розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій.

- **Глобальність.** Інформаційний сектор економіки займає глобальні позиції у суспільстві, обмін інформацією є доступним для основних сфер людської діяльності.

- **Фундаментальність.** Інформаційні системи стають фундаментом всіх видів економічної діяльності та основою суспільного устрою.

- **Масовість.** Зростання впливу інформації на різноманітні сфери людської діяльності та масове використання інформаційних ресурсів.

У статті запропоновано нове визначення поняття «інформаційне суспільство», яке відповідає сьогоденним реаліям.

Підсумовуючи, варто зазначити, що розуміння трактування суспільства, в якому ми зараз живемо, необхідне для правильного вибору вектору розвитку економіки та функціонування держави в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – Перевод с англ. – М. : Academia, 1999.
2. Белл Д. Социальные рамки информационного / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – Перевод с англ. О.И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000.
4. Маслов А. Теория информационного суспільства як методологічна основа теорії інформаційної економіки / А. Маслов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – Випуск 123, 2011.
5. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. – Перевод с англ. – М. : Прогресс, 1966.
6. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // Новая технократическая волна на Западе. – М. : Прогресс, 1986.
7. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 1999.
8. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004.
9. Чухно А.А. Институционально-информационная экономика : підручник / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко ; за ред. акад. НАН України А.А. Чухно. – К. : Знання, 2010.
10. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda – Washington, 1981.
11. Porat M. The Information Economy. Nine volumes / M. Porat. – Office of Telecommunication, US Department of Commerce. Washington, 1977.